

ПОЛІТИКА НЕВИЗНАННЯ: СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Автор:

Дмитро Золотухін, виконавчий директор

ГО “Інститут постінформаційного суспільства”

Мета – проаналізувати можливі шляхи протидії спробам РФ з інституалізації тимчасово окупованих територій України; розробити відповідні рекомендації для України щодо просування політики невизнання серед світової спільноти.

Задача – надати пропозиції заходів асиметричної протидії спробам РФ з інституалізації ТОГ України, які повинні включати політико-дипломатичні (нелетальні) методи впливу та шляхи консолідації зусиль України та партнерів з метою тиску на РФ.

Аналітична доповідь розглядає політику невизнання як стратегію протидії інституалізації тимчасово окупованих Росією територій України. Розглядається міжнародний досвід роботи з невизнаними територіями та пропонуються шляхи протидії спробам Росії легітимізувати окупацію.

Огляд сконцентровано на міжнародній співпраці, моніторингу та викритті порушень прав людини на окупованих територіях, а також протидії економічній інтеграції цих територій з Росією. Підкреслюється важливість кібердипломатії, освітніх ініціатив та релігійного впливу в протидії російській пропаганді.

У звіті також розглядаються питання веапонізації культури та спорту, а також екологічні проблеми, пов'язані з окупацією. Конкретні рекомендації стосуються формулювання політики невизнання та її просування на міжнародному рівні, включаючи використання існуючих міжнародних механізмів та комунікаційних інструментів.

Комплексний підхід до протидії інституалізації окупованих територій складається з огляду десяти ключових сфер діяльності, які можуть бути важливими та актуальними для зовнішньополітичної роботи, поєднуючи політичні, дипломатичні, економічні та інформаційні інструменти.

Аналіз проблеми

Міжнародна практика форматів дипломатичної роботи навколо питань невизнаних територій має досить тривалу історію та широкий набір вже застосованих інструментів.

Ось перелік деяких територій, які не визнані міжнародною спільнотою та залишаються спірними:

Абхазія та Південна Осетія: Після розпаду СРСР у 1991 році, в результаті військових конфліктів у 1992-1993 та 2008 роках території набули невизначеного статусу через агресію РФ. Ці території визнають Росія, Венесуела, Нікарагуа, Науру. Більшість країн світу, включаючи всі країни ЄС та США, не визнають ці території. Продовжується дискусія стосовно автономії в межах Грузії та потенційне застосування миротворчих зусиль.

Придністров'я: Після розпаду СРСР проголосило незалежність від Молдови у 1992 році. Не визнане жодною державою-членом ООН. Проводяться перемовини за участю ОБСЄ та обговорюється автономний статус у складі Молдови.

Нагірний Карабах: У результаті військового конфлікту між Вірменією та Азербайджаном набула невизначеного статусу. Жодна держава-член ООН не визнавали вказану територію до моменту силового вирішення питання, коли у вересні 2023 року збройні сили Азербайджану отримали під контроль спірну територію, а глава невизнаної НКР підписав указ про припинення існування республіки з 1 січня 2024 року.

Косово: Проголосило незалежність від Сербії у 2008 році. Більшість країн ЄС, США, Канада, Австралія та інші визнали незалежність Косово. Сербія, Росія, Китай, Іспанія, Індія, Бразилія, ПАР та ряд інших держав – не визнали незалежність Косово. Тема Косово використовується Володимиром Путіним у своїх виступах як приклад того, що країни-учасники ООН продемонстрували практику визнання незалежності території, яка виявила волю відділитися від держави та проголосити незалежність, або інший політичний вибір. Саме цим Путін пояснює легітимність дій Кремля в ході організації фейкових референдумів на окупованих територіях та їх приєднання до Російської Федерації.

Тайвань: Проголошена після громадянської війни у Китаї в 1949 році, коли Китайська Республіка відступила на острів Тайвань. Визнають лише кілька країн (Сент-Люсія, Палау, Науру та інші невеликі країни). Більшість країн світу не визнають, включаючи США (формально), оскільки визнають Китайську Народну Республіку. Активно обговорюється політика “одного Китаю” з особливими адміністративними правами для Тайваню.

Північний Кіпр: Проголосив незалежність у 1983 році після турецького військового вторгнення на Кіпр у 1974 році. Визнає лише Туреччина. Усі країни-члени ООН, включаючи Грецію та Кіпр – не визнають. Обговорюється питання об’єднання острова на федеративних засадах.

Західна Сахара: Створена після відходу Іспанії у 1975 році в результаті конфлікту між Марокко та Фронтом Полісаріо. З моменту підписання угоди про припинення вогню за підтримки Організації Об’єднаних Націй 1991 року, дві третини краю, включно з більшою частиною узбережжя Атлантичного океану, перебувають під управлінням уряду Марокко за мовчазної підтримки Франції і Сполучених Штатів Америки. Більшість країн світу, включаючи США та країни ЄС не визнають територію. Пропонується референдум про самовизначення під егідою ООН.

Крім вищезазначених територій існують також країни, що не визнані принаймні одним членом ООН. Ізраїль невизнаний 28 членами ООН та Палестинською Державою. 13 членів ООН та Ватикан не визнали КНР та вважають Китайську Республіку єдиним легітимним урядом Китаю. Північна Корея невизнана 7 членами ООН, а також Республікою Китай та Ватиканом. Вірменія невизнана Пакистаном. Кіпр невизнаний Туреччиною. Південна Корея невизнана Північною Кореєю.

На даний момент до території Російської Федерації включено (анексовано) Автономну Республіку Крим, Донецьку область, Луганську область, Херсонську область та Запорізьку область, які визнано суб’єктами Російської Федерації з відповідним адміністративним наповненням у вигляді призначення посадових осіб, розгортання органів влади, проведення насильницької паспортизації та перереєстрації усіх юридичних осіб згідно з російським законодавством.

По суті, порушення міжнародного права можна фіксувати у кожній сфері людської діяльності на окупованих територіях. Те саме стосується і веапонізації усіх сфер, яка

полягає у використанні будь-якого напрямку діяльності людини на окупованих територіях на шкоду національним інтересам України.

Однак фіксація усіх порушень міжнародного права створить для органів державної влади України величезний обсяг роботи, за умов нечіткого розуміння результатів цієї роботи та можливостей їх досягнення.

Так, наприклад, кількість депортованих дітей з окупованих територій України може варіюватися від 19,5 тисяч осіб (за даними української сторони) до 700 тисяч осіб (за словами омбудсмена РФ Марії Львової-Белової, про що вона писала у своєму телеграм-каналі). Кількість кримінальних проваджень Офісу Генерального прокурора України складає від 80 тисяч до 120 тисяч проваджень стосовно вчинення воєнних злочинів на даний момент.

Ці цифри свідчать про те, що людського потенціалу українських державних органів не вистачає для адекватного реагування на події. А тому критично необхідним є вибір конкретної вимірюваної та зрозумілої мети і стратегії політики невизнання та протидії інституалізації тимчасово окупованих територій України на невизначений час.

Цілі та очікувані результати політики невизнання закріплені у наступних основних стратегічних документах:

1. Формула миру Президента України Володимира Зеленського (ФМ), у частині пунктів 5 та 6 про відновлення територіальної цілісності України, виведення російських військ і припинення бойових дій¹.
2. Формула миру Володимира Зеленського (ФМ) ґрунтується на ухвалених резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, серед яких слід відмітити наступні:
  - а. Резолюція 68/262 “Підтримка суверенітету та територіальної цілісності України”. Прийнята 27 березня 2014 року на 68-й сесії Генеральної асамблеї ООН. 100 країн проголосували “за”, 11 – “проти”, 58 – “утрималися”. Ця резолюція не визнає анексію Криму Росією та закликає до поваги до суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів.
  - б. Резолюція ES-11/1 “Агресія Російської Федерації проти України” (2 березня 2022 року). Висловлює глибокий жаль з приводу вторгнення Росії в Україну та засуджує цю агресію. Вимагає негайного, повного та безумовного виведення російських військ з території України. Закликає до мирного врегулювання конфлікту шляхом дипломатичних переговорів. Прийнята 141 голосом “за”, 5 – “проти”, 35 – “утрималися”.
  - с. Резолюція ES-11/2 “Гуманітарні наслідки агресії Російської Федерації

¹ https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6fdc92f8e4bd595d4026734bba_1691475944.pdf

- проти України” (7 квітня 2022 року). Висловлює глибоку стурбованість гуманітарною кризою в Україні. Закликає до негайного, повного та безперешкодного доступу гуманітарних організацій до всіх районів України, які постраждали від конфлікту. Закликає всі держави надати негайну гуманітарну допомогу Україні. Прийнята 181 голосом “за”, 6 – “проти”, 3 – “утрималися”.
- d. Резолюція ES-11/3 “Забезпечення відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України” (24 травня 2022 року). Закликає до збору та зберігання доказів можливих воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєних у зв'язку з агресією Росії проти України. Підтримує створення міжнародного механізму для розслідування та судового переслідування цих злочинів. Прийнята 104 голосами “за”, 14 – “проти”, 66 – “утрималися”.
- e. Резолюція ES-11/4 “Агресія Російської Федерації проти України”. Прийнята 12 жовтня 2022 року на 11-й надзвичайній спеціальній сесії Генеральної асамблеї ООН. 143 країни проголосували “за”, 5 – “проти”, 35 – “утрималися”. Ця резолюція засуджує незаконні псевдореферендуми та спроби анексії Росією Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України. Вона також вимагає від Росії негайного та безумовного виведення своїх військ з усієї території України в межах її міжнародно визнаних кордонів.
- f. Резолюція ES-11/6 “Принципи Статуту ООН, що лежать в основі досягнення всеосяжного, справедливого та стійкого миру в Україні” (23 лютого 2023 року). Підтверджує прихильність принципам суверенітету та територіальної цілісності, мирного врегулювання спорів та невтручання у внутрішні справи держав, які лежать в основі Статуту ООН. Наголошує на важливості досягнення всеосяжного, справедливого та стійкого миру в Україні відповідно до принципів Статуту ООН. Закликає до дотримання міжнародного гуманітарного права та прав людини в Україні. Прийнята 141 голосом “за”, 7 – “проти”, 32 – “утрималися”.

Разом з тим, важливо зазначити, що ці резолюції не мають юридично зобов'язуючої сили, хоч і чітко підкреслюють міжнародну підтримку суверенітету та територіальної цілісності України. Шляхів імплементації цих рішень не існує. Рекомендується формувати політику невизнання максимально реалістично, використовуючи прийняті міжнародні документи як засіб просування асиметричних дій, які вимагають менше ресурсів, але можуть дати більше результатів, та не гуртуються на заявах про цінності чи інші віртуальні категорії.

Реалізація політики невизнання може бути сконцентрована на наступних напрямках роботи:

1. **Окупаційне адміністрування.**
2. **Міжнародна позиція протидії окупанту.**
3. **Порушення прав людини.**
4. **Економічна інституалізація ТОТ.**
5. **Кібердипломатія.**
6. **Освіта та пропаганда.**
7. **Релігійний вплив.**
8. **Веапонізована культура.**
9. **Веапонізований спорт.**
10. **Екологія.**

Прогнози, перспективи та пропозиції

1. Окупаційне адміністрування

Завдання – блокувати будь-які ініціативи РФ, демонструючи порушення нею міжнародного права на ТОТ. Україна не може сама змінити політику РФ, але міжнародний тиск може вплинути на окремих посадовців. Приклад – омбудсмен РФ, яка після ордеру на арешт активізувала питання повернення дітей.

У зв'язку з цим, доцільно буде поставити задачу перед органами національної безпеки України, або винести на рівень Ради національної безпеки та оборони питання ведення постійного закритого реєстру осіб, які зголошуються обіймати керівні та політичні посади на окупованих територіях. Так, у 2022 році російськомовне опозиційне медіа “Проект”, яке керується Романом Баданіним, створило базу даних чиновників, які виконували функції окупаційної адміністрації на захоплених територіях². Ймовірно, на даний момент, ця інформація застаріла. Однак, є можливість її доповнювати чи оновлювати, в тому числі, за допомогою неурядових громадських організацій та журналістів-розслідувачів.

Серед іншого, доцільно вивчати досвід дипломатичних зусиль КНР щодо політики невизнання Тайваню, досвід Росії стосовно Косово, або досвід Греції стосовно Північного Кіпру. Не рекомендується робити симетричні кроки або “кальку” із зовнішньополітичних рішень вказаних країн. Однак доцільно використовувати їх досвід для генерації нових ідей.

² <https://www.proekt.media/guide/kto-rukovodit-okkupirovannymi-territoriyami-ukrainy/>

Так, наприклад, Китай наполягає на визнанні Тайваню як частини своєї території та вимагає від інших країн і міжнародних організацій дотримуватися політики “одного Китаю”, яка, очевидно, є закріпленою як у певних відкритих і закритих документах, так і циркулює в медіапросторі та є впізнаваною.

Країни, які встановлюють дипломатичні відносини з КНР, не можуть мати офіційних відносин з Тайванем. Навряд чи Україна може дозволити собі розривати дипломатичні відносини країнами сателітами РФ чи її партнерами. Однак, кроки щодо висловлення протестів про певні дії офіційних посадових осіб РФ можуть мати певний результат.

Доцільно розглянути питання блокування роботи в міжнародних організаціях (ООН, ВООЗ та інші) посадових осіб РФ, які мали відношення до інституалізації адміністрацій ТОТ .

По суті, будь-який документ, укладений представниками законодавчих, виконавчих чи судових органів окупаційних адміністрацій, сам собою є порушенням та підставою для висловлення протесту чи підготовки ноти. Однак, деякі рішення і документи мають більш політично вагомий характер, аніж інші.

Так, наприклад, доцільно звернути увагу на судові рішення, які виносяться судами окупаційних адміністрацій стосовно українських військовослужбовців (комбатантів) за звинуваченням в участі у терористичних організаціях. Зокрема, йдеться про військовослужбовців підрозділу “Азов”. Звинувачення і підтримка судових процесів стосовно комбатантів за виконання законних наказів військового керівництва – саме собою є злочином.

Доцільно кваліфікувати такі дії відповідно українського та міжнародного законодавства для використання в українських та міжнародних судах.

Інформація про незаконні дії окупаційних адміністрацій може включатися до текстів резолюцій міжнародних організацій за ініціативою України для підтвердження невизнання спірних територій. При цьому такі резолюції можуть мати опосередкований чи дотичний характер до проблематик ТОТ.

2. Міжнародна позиція протидії окупанту

Задача – виявляти та показувати міжнародній спільноті подвійні стандарти Кремля щодо спірних територій (Косово, Тайвань) та окупованих територій України; фіксувати та протидіяти участі представників окупаційних адміністрацій РФ у міжнародних делегаціях; моніторити незаконні відвідування окупованих територій іноземцями та порушення Росією міжнародного права.

Доцільно також розглянути конструювання міжнародно-правової позиції України стосовно процесів, що відбуваються на ТОТ, з точки зору актуалізації питань повзучого поширення авторитаризму за допомогою насильницьких дій, які застосовують авторитарні режими.

Іншими словами, анексія та маніпулятивне проголошення невизнаних територій за допомогою “лялькових” суб’єктів окупаційної адміністрації не тільки порушує міжнародне право, але й притаманна авторитарним режимам в усьому світі, і сприяє поширенню авторитарних практик, які зачіпають абсолютно усі сфери життя людини. Так, Тайвань, будучи невизнаною територією, все ж таки проводить вільні і демократичні вибори та керується демократичними принципами. В той же час, такі території як Абхазія, Південна Осетія, Придністров’я та ТОТ України можна охарактеризувати спільними рисами, притаманними авторитарним режимам:

- Відсутність політичних свобод, обмеження свободи слова, зборів та асоціацій, утиски опозиції.
- Несправедливі та неконкурентні вибори.
- Порушення прав людини, тортури, страти та свавільне затримання, які навіть не можуть бути жодним чином оскаржені.
- Контроль над економікою з боку Кремля, обмеження економічної свободи для громадян та створення корупційних можливостей. Блокування розвитку територій, що призводить до перетворення територій на гетто, звідки люди бажають вирватися, чим створюють додатковий міграційний тиск на інші регіони, зокрема і західні країни, через корупцію, інфляцію та безробіття.
- Концентрація влади в руках невеликої групи людей, таких як призначені гауляйтери або військові командири, без можливостей опонувати чи критикувати.
- Відсутність верховенства права та дотримання законів, залежність судової влади.
- Тотальний контроль над громадською думкою за допомогою пропаганди та утисків, покарання за інакомислення, придушення громадянського суспільства.
- Відсутність суспільного гуманітарного розвитку, веапонізація гуманітарних напрямків для просування інтересів та візій окупанта.
- Екологічні проблеми та занепад територій через проблеми з навколишнім середовищем та природними ресурсами.

Доцільно перейти від обговорення порушень міжнародного права, потерпілою стороною в яких є виключно Україна, до ескалації дискусії та демонстрації доказів того, що на кожній території, куди приходять “руській мір”, відбуваються депресивні процеси. А це означає, що прикривання анексій та окупацій аргументами про право на самовизначення через проведення референдумів – не тільки маніпуляція. Це виправдання авторитарних режимів через об’єктивне погіршення рівня життя

мешканців окупованих регіонів, яке стосується не тільки України, а й Грузії (Абхазія та Південна Осетія), Молдови (Придністров'я), і до певної міри Білорусі, яка також фактично окупована Росією.

3.   Порушення прав людини

Необхідно фіксувати та комунікувати до міжнародних партнерів та міжнародних неурядових правозахисних організацій щодо порушення міжнародного гуманітарного права (МГП), які вчиняються Росією на окупованих територіях:

- a. Порушення прав людини на ТОТ, включаючи свободу слова, зборів та релігії;
- b. Переслідування політичних опонентів та активістів;
- c. Тортури та жорстоке поводження з полоненими;
- d. Вивезення українських дітей до РФ;
- e. Примусова “паспортизація”;
- f. Примусова “мобілізація”;
- g. Примусове донорство;
- h. Стирання РФ ідентифікації громадян України з нашою державою;
- i. Нав'язування РФ антиукраїнських настроїв;
- j. Питання, що стосуються сфери гендерної рівності та захисту прав ЛГБТ-спільноти;
- k. Перешкоджання РФ доставці гуманітарної допомоги до ТОТ;
- l. Використання гуманітарної допомоги у політичних цілях.

Сенситивність міжнародної спільноти до питань прав людини у нестабільних регіонах поступово зменшується. Участь державних органів у комунікуванні питань, які стосуються порушень прав людини, розцінюється як упереджена. Серед медіа та правозахисних організацій побутує тренд “безсторонності” та ідеї про те, що порушення прав людини можуть здійснювати обидві сторони конфлікту. Це призвело до гучних скандальних процесів, які спричинили публічне засудження “Amnesty International”³ та дискредитацію її діяльності в Україні.

Однак, разом з тим, кадровими змінами у правозахисних організаціях користуються російські спецслужби, і, якщо не співпрацювати з потужними міжнародними правозахисними організаціями, російська агентура буде безперешкодно просувати свою адженду. Саме тому паритетна співпраця з ними є вкрай важливою і безальтернативною в контексті підтримання того контенту незалежних журналістів-

³ <https://www.slovovidilo.ua/2022/08/04/novyna/suspilstvo/amnesty-intemational-zvynuvatyla-ukrayinu-porushenni-zakoniv-vijny-mzs-ta-opu-vidpovily>

розслідувачів і правозахисників, який відповідає національним інтересам та задачам відомства у питаннях комунікації щодо злочинів окупантів.

Український офіс “Amnesty International” очолила Вероніка Вельч⁴, яка може привнести зміни у діяльність української філії цієї організації, а тому важливим є підтримання контактів з такими регіональними представниками та виданнями на кшталт “Kyiv Independent”, яке послідовно створює документальні фільми, розслідуючи воєнні злочини російських окупантів^{5 6}. У рамках співпраці слід використати позитивну практику демонстрації оскароносного фільму “20 днів у Маріуполі” у посольствах. Краще не придумувати новий контент чи тренди, а вміло використовувати той порядок денний, який вже продукується незалежними журналістськими та правозахисними організаціями. Такий підхід зніме питання недовіри та упередженості до державних представників України при комунікуванні питань порушень прав людини на окупованих територіях.

4. Економічна інституалізація ТОТ

Задача – блокувати дипломатичними зусиллями економічну діяльність на окупованих територіях, що інтегрує їх з РФ (фінансовий сектор, “націоналізація” майна); застосовувати санкції щодо незаконного заходу суден у закриті порти.

На прикладі торгівлі українським зерном, яке було фактично вкрадене з окупованих територій, стає зрозуміло, що санкційні обмеження не дають значної ефективності, якщо у транзакції та логістичні ланцюжки поставок включені треті країни, як, наприклад, Туреччина, яка поблажливо ставилася до торгівлі Росією краденим зерном з окупованих територій України. Те ж саме стосується і питань заходів у порти Криму та судноплавство у азовському морі, зокрема і через Керченську протоку.

Тому очевидної актуальності набуває тема вторинних санкцій, що накладаються на юридичних осіб та державних суб’єктів, які полегшують обхід санкцій для РФ.

У сфері укладання міжнародних угод слід включати в їх тексти пункти про недопустимість здійснення транзакцій чи будь-якої економічної співпраці з суб’єктами, що мають прямий або опосередкований контакт з підприємствами чи організаціями на окупованих територіях України. Слід підготувати конкретні пропозиції таких тез у різних варіантах, які б могли додаватися за ініціативою України до будь-якого тексту домовленостей між Україною та іншою державою, навіть

⁴ <https://susplne.media/732889-uristka-veronika-velc-ocolila-ukrainskij-ofis-amnesty-intemational/>

⁵ Документальний фільм-розслідування “Він прийшов знову”

<https://detector.media/infospace/article/228021/2024-06-08-zhumalisty-kyiv-independent-identyfikovaly-dvokh-rosiyskykh-viyskovykh-gvaltivnykiv/>

⁶ Фільм Д. Мокрика “Злочин над злочинами Росії в Україні” <https://youtu.be/c3T8kY40fqY?si=bDbGHrBIG1UPt4Km>

незалежно від змісту і тематики, щоб використовувати кожну “шпаринку”, аби зафіксувати у документах міжнародного характеру декларацію про територіальну цілісність і недопущення здійснення жодних економічних зв’язків із суб’єктами, що знаходяться на окупованих територіях або мають з ними зв’язок.

Повторення та відточування цієї практики з використанням різних підходів та формулювань буде утримувати політику невизнання у фокусі уваги не тільки України, але й партнерів. Важлива конкретика заяв, оскільки політичні декларації Росія успішно ігнорує.

Слід окремо виділити тему енергетики. Однією з ключових задач є формулювання нашої позиції для міжнародної спільноти щодо кожного з питань атомної енергії, вугільної галузі, трубопровідного транспорту для вуглеводнів та електроенергії. Ключовим на сьогодні залишається питання Запорізької АЕС та співпраця на рівні МАГАТЕ, а також паралельний пошук інших форматів дискусій щодо ЗАЕС, оскільки МАГАТЕ демонструє свою неефективність. Задачею є недопущення перезапуску реакторів ЗАЕС, що хочуть зробити окупанти при пасивному та недієвому запереченні МАГАТЕ.

Окремо слід звернути увагу на химерні наміри Азербайджану поставляти газ в Європу через Росію та Україну – це означає, що “Газпром” захоче запустити функціонування трубопровідного транспорту через “Газовимірювальну станцію Сохрановка”, яка не підконтрольна українському регулятору ОГТСУ. Представники Угорщини, Австрії та Словаччини, які є партнерами “Газпрому”, можуть здійснювати тиск, щоб російський газ пішов у Європу, тож варто готуватися як цьому запобігти.

Не слід відкидати і питання можливостей перенесення бізнесу з окупованих територій на територію, підконтрольну уряду України. Так, у період 2014-2018 років окремі підприємства, що були пов’язані з Рінатом Ахметовим, перебуваючи на ТОТ могли дозволити собі одночасно бути зареєстрованими на території, що була підконтрольна українському уряду, та навіть здійснювали необхідні платежі до бюджету України.

Звичайно, навряд чи таке зараз можливо, але натомість необхідно розглянути, чи можна розгорнути кампанію щодо релокації окремих бізнесів (якщо вони не пов’язані з землею та об’єктами нерухомості) з ТОТ на територію, підконтрольну українському уряду. Можливо, доцільно навіть розглянути можливості податкових преференцій для таких бізнесів.

Поза всяким сумнівом, такі дії мають низькі перспективи на реальний успіх. І навіть можуть створювати додаткові корупційні ризики. Однак з точки зору іміджу та міжнародної комунікації з партнерами, які виділяють значні суми коштів на фінансову підтримку та відновлення України, такий політичний хід може бути оцінений

партнерами як демонстрація того, що генерація чесного доходу в демократичній країні може бути формою спротиву авторитарним режимам.

Ще одним цікавим треком роботи для інформування міжнародної спільноти є розкриття економічних зв'язків між авторитарними режимами, які використовують окуповані території для свого фінансування. При цьому, часто встановлюються прямі економічні зв'язки між різними окупованими територіями. Так, для управління окремими підприємствами на території окремих районів Донецької області використовувалася юридична особа, формально зареєстрована у Південній Осетії.

Такі зв'язки можуть передбачати візити до окупованих територій представників комерційних кіл Ірану чи Північної Кореї. Протидія відмиванню коштів, здобутих злочинним шляхом, і запобігання економічного просування та інституалізації авторитарних режимів можуть стати ключовими функціями держави, яка знаходиться на вістрі боротьби проти авторитаризму. Адже мова йде не тільки про інтереси територіальної цілісності та суверенітету України, а й про глобальні загрози, які для міжнародної спільноти несе економічне співробітництво авторитарних режимів, коли рух “брудних грошей” та товарів фасилітується за рахунок “авторитарної вісі” (інший термін “коаліції хаосу”), де іранські дрони і ракети можуть збиратися на окупованих територіях північнокорейськими робітниками за рахунок китайських чи венесуельських інвестицій.

5. Кібердипломатія

Даний сегмент відносин найменше врегульований міжнародною спільнотою та має багато прогалин. Задачею є супроводження питань, пов'язаних з кіберсферою та інформаційно-комунікаційними технологіями, зокрема – розгортання окупантом на ТОТ телекомунікаційних систем шляхом протиправного використання технологічної інфраструктури, що належить українським юридичним особам та державі:

- Розгортання несанкціонованих мобільних операторів (на кшталт, “Фенікс”) та впровадження міжнародних кодів;
- Присутність російських та інших провайдерів телекомунікаційних послуг на ТОТ;
- Фактичне викрадення доменів сайтів легітимної української влади;
- Реєстрація офіційних акаунтів і сторінок у соціальних мережах нелегітимним установам окупаційних адміністрацій.

Сенситивним є питання реєстрації та контролю так званих доменних імен першого рівня, наприклад – .crimea. Для створення і ведення дискусій довкола цих питань потрібно генерувати присутність у достатній кількості українських представників на міжнародних платформах, де здійснюється процес обговорення різних актуальних

питань у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Мова йде, наприклад, про недержавну корпорацію ICANN або Міжнародний союз електров'язку.

Для ефективної участі в цьому процесі українське зовнішньополітичне відомство у співпраці з Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації повинні напрацювати перелік питань з приводу запобігання інституалізації окупованих регіонів у кіберпросторі, а також сформулювати українську позицію з цих ключових питань для її трансляції на міжнародних майданчиках.

6. Освіта та пропаганда

Задачею є документувати та показувати створення атмосфери ненависті до українців та Заходу на окупованих територіях через освіту та пропаганду. Особливо варто звертати увагу на крайні випадки пропаганди, що стосуються застосування зброї масового знищення; реагувати на легітимацію окупації з використанням картографічної продукції, що зображує окуповані регіони частиною РФ; комунікувати щодо фактів невдоволення окупаційною владою з боку населення, здійснюючи тиск на РФ.

За словами історика та керівника Інституту національної пам'яті Антона Дробовича⁷, Росія здійснює на території України “асимілятивний геноцид”⁸. Серед кваліфікуючих ознак асимілятивного геноциду можна підкреслити насильницьке переміщення дітей з однієї групи в іншу; катування і тортури, які завдають спільноті, поки вона не перестане існувати.

В якості питань, які торкаються категорії асимілятивного геноциду, доцільно показати пропагандистську роботу, яку російські окупаційні адміністрації розгорнули негайно після отримання контролю над українськими територіями. Вона включає в себе переписування підручників з історії, переформатування освітніх програм, розгортання навчальних та позаосвітніх гуманітарних заходів, спрямованих на насадження російської візії реальності, яка включає несприйняття певних етнічних, культурних та гендерних питань, а також може вести до розпалювання міжнаціональної, міжетнічної ворожнечі та ненависті.

Вважається за доцільне використовувати запропоновану Дробовичем концепцію асимілятивного геноциду:

- збір інформації про впровадження в освітні та культурні програми пропагандистських і ненависницьких до України та Заходу наративів; маніпуляції історією; закладення у свідомість учнів та слухачів певної картини

⁷ <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3837302-drobovic-rosiani-zdijsnuut-sodo-ukrainciv-asimilativnij-genocid.html>

⁸ <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/10/10/7423459/>

- світу, яка містить ворожнечу та ненависть до певних груп і націй;
- проведення публічних заходів для дискутування питань асимілятивного геноциду та діяльності окупанта, яка відповідає критеріям цього злочину;
  - здійснення комунікування аргументованих позицій та доказів української сторони щодо асимілятивного геноциду на міжнародних майданчиках і в середовищі іноземних партнерів (особливо в країнах Африки, БРІКС і державах так званої “Глобальної більшості”).

Крім того, варто обережно ставитися до термінів, оскільки термін “white genocide” є дискредитованим та вважається таким, що має конспірологічну природу. Тому в цій царині високу важливість мають аргументи академічно-правового характеру та ретельно підібрані слова.

7. Релігійний вплив

Задача – супроводження питань розповсюдження впливу Російської православної церкви (РПЦ) на ТОТ:

- захоплення парафій,
- здійснення тиску на представників інших церков чи релігій,
- участь священнослужителів РПЦ у легітимації й моральній підтримці злочинів і закликів до розпалювання ненависті і ворожнечі.

Питання фіксації та комунікації діяльності представників Російської православної церкви (РПЦ) на ТОТ є достатньо сенситивним через конфігурацію процесів, що склалися в інформаційному просторі довкола УПЦ МП та інвестицій Вадима Новінського у лобістську діяльність на території США щодо нібито протидії переслідуванням вірян українським урядом. В Україні держава відділена від церкви, тому комунікація питань, пов’язаних з релігійним впливом, з боку зовнішньополітичного відомства може нести в собі ризики.

Позитивний досвід візиту Павла Унгурия та осіб, дотичних до українських церков до США, який нібито повпливав на позицію Майка Джонсона, може бути прикладом. Зовнішньополітичне відомство може активно й ефективно сприяти контактам між іноземними партнерами та представниками українських церков на усіх рівнях, щоб підсилювати голос останніх. Такий формат роботи зможе і зберегти вкрай обмежені ресурси дипломатичних співробітників, і надати більше поле для зміцнення контактів представників українського суспільства з іноземними партнерами, не виключаючи провідної ролі зовнішньополітичного відомства у модерації тем та ключової адженди комунікації між українськими представниками церков та їх співбесідниками. В якості конкретної задачі вважається за доцільне зібрати інформацію про конкретних представників релігійних громад в Україні, які володіють англійською чи іноземною

мовою, мають навички комунікації та можуть працювати з інформацією стосовно злочинної діяльності представників РПЦ на ТОТ. До цієї роботи вважається за доцільне залучати українські спецслужби та розвідувальні органи.

8.   Вєапонізована культура

Важливим є супроводження питань культурного обміну (музика, аудіо-візуальна продукція, художні та документальні фільми, дитячі мультфільми та книжки), який може використовуватися з метою легітимації окупованих територій на міжнародних заходах під гаслами “культура поза політикою”.

Попередній досвід моніторингу інформаційного простору та просування фільмів, музики і книжок, які призначені для нормалізації та інституалізації ТОТ, а також присутності на цих територіях окупаційної влади, говорить про те, що вони здебільшого призначені для внутрішньої аудиторії РФ. Однак, найбільш чутливими питаннями є представлення такого контенту на міжнародних конкурсах, майданчиках та фестивалях. І, хоч діяльність зовнішньополітичного відомства не пов’язана безпосередньо з цією приватною активністю, з політичної точки зору це буде негативно відобразитися на авторитеті дипломатичної служби через обурення громадян.

Блокувати чи попереджувати розповсюдження такого контенту, особливо із залученням офіційної позиції зовнішньополітичного відомства, є вкрай контрпродуктивним і шкідливим, а тому не варто реагувати на тиск і вимоги “вжити заходів”. Натомість, виробництво і просування власного контенту, який виробляється приватними особами, а також демонструється та просувається за сприяння МЗС, є найкращою аргументованою відповіддю.

Це не виключає неопублічної діяльності дипломатичних сил щодо попередження та блокування участі конкретних осіб, які можуть представляти окупаційні адміністрації чи прихильні до них культурні організації на міжнародних майданчиках, особливо офіційного характеру.

Слід звертати увагу на склад делегацій та, в разі виявлення у них представників, що мають зв’язок з ТОТ, наголошувати міжнародним партнерам та організаторам заходів про неприпустимість таких дій.

9.   Вєапонізований спорт

Супроводження питань проведення міжнародних спортивних заходів за участі представників ТОТ, зокрема в контексті олімпійського руху чи міжнародних

спортивних федерацій, під гаслами “спорт поза політикою”, є вкрай важливим. Але в даному випадку варто уникати простих рішень та будь-яких заборон, у тому числі, на адресу українських спортсменів.

Слід концентруватися не на спортсменах, а на інфраструктурі відповідних федерацій та спортивних клубів, які створюють свої філії на окупованих територіях. Їх адміністратори можуть стати об’єктами санкційної політики і, таким чином, бути дискваліфікованими, чи не мати можливості брати участь у міжнародних змаганнях.

Разом з тим, необхідно також розглянути можливість екстракції спортсменів з окупованих територій (якщо такі ще є), шляхом створення для них можливостей на території підконтрольній Україні. Таким чином Україна покаже, що навіть роздєрта війною може бути більш привабливою для професійних спортсменів, ніж Росія чи будь-який інший авторитарний режим.

Цікавим аспектом дипломатичного тиску може бути залучення популярних спортсменів (у тому числі, російського походження) виступати із засудженням окупації.

10. Екологія

Задача – комунікація для міжнародної спільноти питань, пов’язаних зі знищенням навколишнього середовища окупаційними адміністраціями, починаючи із загроз довкола Запорізької АЕС і наслідків руйнування Каховської ГЕС, та закінчуючи питаннями промислових об’єктів і шахт на території Донецької та Луганської областей. Враховуючи зниження зацікавленості екологічною тематикою у світі, доцільно ескалювати рівень проблем проблем від внутрішньо українських трагедій до глобального рівня загроз, про які варто говорити на міжнародному рівні:

- 1) Питання флори і фауни Чорного моря, а також стану екосистем в Чорному та Азовському морях, особливо враховуючи відому інформацію про сірководневий шар на дні Чорного моря, пошкодження якого може знищити всю фауну. Питання морської екосистеми буде важливим для Румунії, Туреччини, Болгарії та навіть Грузії, яка йде у фарватері російської політики. Важливим є використання дискусій про фауну, оскільки подекуди вимирання звірів для ліберально-демократичної адженди може важити більше, ніж вимирання людей.
- 2) Питання фауни на ТОТ і територіях, де відбуваються бойові дії, особливо в контексті сезонних міграцій окремих видів птахів і тварин, оскільки міграції та перельоти птахів роблять ці окремі види фауни “міжнародними”. Тобто такими, якими опікуються різні країни, і навіть виділяють кошти для підтримки птахів чи звірів.

- 3) Питання ядерної загрози та забруднення навколишнього середовища токсичними речовинами. В даному випадку, мова йде про Запорізьку АЕС та перебування великої кількості бойових кораблів РФ в Чорному морі.
- 4) Питання моніторингу інформації про вимирання чи потенційне вимирання певних видів тварин і рослин у зв'язку з російською агресією. Можливо, в Україні існують певні унікальні види флори і фауни, які є під загрозою. Такі факти можуть бути ефективно комуніковані на рівні міжнародних організацій.
- 5) Окремо слід підняти питання транспортування російських вуглеводнів як трубопровідним транспортом, так і морськими судами, особливо враховуючи те, що “тіньовий флот” РФ, який використовується для обходу санкцій, складається з суден, яким вже більше 30-40 років, і які мають значні ризики виливів чи аварій. Це не пов'язано безпосередньо з політикою невизнання окупованих територій, однак може сприяти блокуванню певних активностей РФ на міжнародному рівні. Особливо вразливими в цьому контексті можуть бути країни Балтійського моря.
- 6) Додатково слід провести дискусію про питання торгівлі квотами на викиди парникових газів. Оскільки російська армія зруйнувала увесь індустріальний потенціал Маріуполя, який одночасно був джерелом значних екологічних проблем та викидів, слід підняти питання того, що Україна більше не здійснює таких викидів, оскільки більше не контролює підприємства на окупованих територіях. А отже, Україна може використати свої квоти з чистого аркушу паперу – наприклад, продавши їх і направивши кошти на вдосконалення екологічного контексту в Україні. Оскільки українська сторона більше не контролює джерела викидів в Маріуполі, питання викидів має бути покладено на окупаційну адміністрацію. Те ж саме стосується Луганської та Донецької областей, зокрема в частині функціонування вугільних шахт і прилеглої інфраструктури.

Висновки та рекомендації

1. **Створення бази даних осіб, причетних до окупаційної адміністрації.** Рекомендується вести постійний закритий реєстр осіб, які обіймають керівні та політичні посади на окупованих територіях, з метою подальшого тиску та впливу на їхню діяльність.
2. **Вивчення досвіду інших країн.** Вивчення та використання досвіду інших країн (наприклад, Китаю, Росії, Греції) у сфері політики невизнання для генерації нових ідей та підходів.
3. **Блокування роботи представників РФ у міжнародних організаціях.** Активна робота щодо блокування роботи в міжнародних організаціях

- посадових осіб РФ, які мали відношення до інституалізації адміністрацій на тимчасово окупованих територіях.
4. **Використання міжнародних судів.** Використання міжнародних судів для підтвердження територіальних претензій України та засудження дій на тимчасово окупованих територіях.
  5. **Активна співпраця з міжнародними правозахисними організаціями та журналістами-розслідувачами.** Підтримка та поширення контенту, що викриває порушення прав людини на окупованих територіях, створеного журналістами та правозахисними організаціями.
  6. **Формулювання чіткої міжнародно-правової позиції щодо тимчасово окупованих територій.** Акцентування уваги на поширенні авторитаризму через підтримку невизнаних територій та демонстрація негативного впливу на населення, промислово-економічний потенціал, екологію тощо.
  7. **Використання комплексного підходу,** що складається з 10 вищезазначених сфер людської діяльності, які можуть бути використані окупаційними адміністраціями з метою нормалізації відношення міжнародної спільноти до факту окупації українських територій через спроби подальшої інституалізації процесів на ТОТ.

© Інститут постінформаційного суспільства

Автор:

Дмитро Золотухін

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Інститут постінформаційного суспільства

E-mail: postinfo.society@gmail.com

postinfosociety.com

Telegram: [@postinformatio](https://t.me/postinformatio)